

ЗДРУЖЕНИЕ НА ИСТОРИЧАРИТЕ НА РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА
ASSOCIATION OF HISTORIANS OF THE REPUBLIC OF MACEDONIA

ИСТОРИЈА

Journal of History

ГОД. LVIII

СКОПЈЕ 2023

БР. 1

ИСТОРИЈА

ГОД. LVIII

СКОПЈЕ 2023

БР. 1

ИЗДАВАЧ

ЗДРУЖЕНИЕ НА ИСТОРИЧАРИТЕ
НА РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА

ул. Григор Прличев 3

1000 Скопје

РС Македонија

PUBLISHER

ASSOCIATION OF HISTORIANS
OF THE REPUBLIC OF MACEDONIA

3, Grigor Prličev st.

1000 Skopje

RN MACEDONIA

РЕДАКЦИЈА

Војислав Саракински

Маја Ангеловска–Панова

Никола Минов

Габриела Топузовска

Тони Филиповски

Лидија Ѓурковска

Клер К. Тејлор

Ендрју П. Роуч

Јури Стојанов

Денис Озден

Лила Мороз-Гжелак

Марио Катиќ

Марина Михаиловна Фролова

Стефан Рохдевалд

Думитру-Каталин Рогожану

EDITORIAL BOARD

Vojislav Sarakinski

Maja Angelovska–Panova

Nikola Minov

Gabriela Topuzovska

Toni Filipovski

Lidija Gjurovska

Claire K. Taylor

Andrew P. Roach

Yuri Stoyanov

Denis Özden

Lila Moroz-Grzelak

Mario Katic

Marina Mihailovna Frolova

Stefan Rohdewald

Dumitru-Catalin Rogojanu

ЛЕКТУРА

МАР-САЖ Ташко ДООЕЛ Скопје

PROOFREADING

MAR-SAZ Taško DOOEL Skopje

КОНТАКТ

sarakinski@gmail.com

lidija.dimitrijevska@gmail.com

CONTACT

sarakinski@gmail.com

lidija.dimitrijevska@gmail.com

СОДРЖИНА

СТАТИИ И СТУДИИ

- 5 Филип МАРКОВСКИ
Осврт кон некои проблеми и особености поврзани со византиските
неракотворни икони (ΑΙ ΕΙΚΟΝΕΣ ΑΧΕΙΡΟΠΟΙΗΤΑΙ) во VI и VII век и
нивната улога во развојот на почитувањето на светите слики
- 27 Иле ВЕЛКОВ
Сточарството во одредбите од Земјоделскиот закон
- 45 Васко ГИЧЕВСКИ
Селото и селанството во Битолскиот вилает низ епохата
на реформи од почетокот на XIX век до 1912 година
- 81 Армен ЖАРНОСКИ
Образовните состојби во Скопскиот санџак и Тетовската каза
според османлиските архивски документи (1861-1912 година)
- 99 Македонка МИТРОВА
Прилог кон австроунгарската дипломатија на
Лондонската амбасадорска конференција
- 117 Антонио ПЕТКОВ
Статусот на епархиите од Охридската архиепископија
од 1767 година до крајот на Втората светска војна
- 147 Габриела ТОПУЗОВСКА – Лидија ЃУРКОВСКА
Кус осврт на маларијата во Н.Р. Македонија (1951-1955)
- 159 Сашо ДОДЕВСКИ
Југословенскиот одред во мировната мисија на ООН UNYOM
во Јемен во 1963 година
- 183 Драгица ПОПОВСКА
26 јули 1963: Симболичка концептуализација во постземјотресно Скопје
- 199 Невен РАДИЧЕСКИ
Студентските протести од 1968 година и нивниот одглас
во СР Македонија

ИЗВОРИ И ДОКУМЕНТИ

- 211 | Јулија ПАНОВСКА – Војислав САРАКИНСКИ
Страданијата на св. Марина Антиохиска (ВНГ 1165-1166)
- 239 | Даниела ТОШЕВА
Родоскверните бракови во новите законски уредби на Јустинијан
(Nov. 12, 139, 154)

МЕТОДИКА И ДИДАКТИКА

- 257 | Игор ЈУРУКОВ
Историските читанки во Народна / Социјалистичка Република
Македонија (1945–1991)

КРИТИКА И БИБЛИОГРАФИЈА

- 267 | Јовица ГРОЗДАНОВСКИ
González, Elena Martín; Paschidis, Paschalis. A Supplement to *Επιγραφές Άνω
Μακεδονίας*

Јулија ПАНОВСКА
професор по историја
flavia.julia07@yahoo.com

Војислав САРАКИНСКИ
Филозофски факултет, Скопје
sarakinski@gmail.com

СТРАДАНИЈАТА НА СВ. МАРИНА АНТИОХИСКА (ВНГ 1165-1166)

Апстракт. – Во трудот е понуден првиот превод на македонски јазик на досега најстарата зачувана редакција на грчкото житие на св. Марина, објавено од Херман Узенер во 1886 година. Проследено е со белешки кои главно се однесуваат на објаснување на историските поими, но и претпоставени влијанија од други литературни и иконографски извори.

Клучни зборови. – хагиографија, св. Марина, драконтомахија, *interrogatio daemonis*

Пространото житие на св. Марина Антиохиска, во *Bibliotheca Hagiographica Graeca* нумерирано под 1165–1166, кое сега за прв пат се преведува на македонски јазик, е најстарата зачувана редакција на грчкиот текст. Манускриптот, каталогизиран како *Paris, BN, gr. 1470*, се датира кон крајот на IX век, поточно во 890 г., благодарение на писарска белешка.¹ Овој текст е проследен со схолија напишана од идниот константинополски патријарх Методиј, за време на неговиот престој во Рим. При публикувањето од страна на Узенер, верзијата која главно се засно-

¹ Usener 1886, 3-4.

ва врз *Par. gr.* 1470, делумно е надополнета со латински превод и *Cod. Vat. Pal. gr.* 4.²

Самиот текст очигледно ѝ припаѓа на категоријата на таканаречени „епски“ страдања, и според тоа е речиси лишен од какви било веродостојни историски информации.³ Сиџето го следи класичниот облик на животописите карактеристични за девствените маченички⁴ и изобилува со хагиографски топоси. Анализата на молитвите покажува дека тие се со мала оригиналност, односно станува збор за врзување повеќе различни пасуси од *Библијата*, особено парафразирање на *Псалмите*; но, се чини дека како суштествен елемент на житието, преформулирани и надополнети, претставуваат добра илустрација за динамичната интерпретативна активност.⁵ Најголемиот дел од белешките се однесуваат на „сензационалните“ демонолошки епизоди. Како што ќе видиме, освен библиската провиниенција, при конструирањето на портретот на змејот се користени класични извори и постари хагиографски списи. *Interrogatio daemonis*, од друга страна, генерално се темели врз апокрифните *Прашања на св. Вартоломеј* и псевдоепиграфското дело *Заветот на Соломон*.

Кога стана воскресението на нашиот Господ Исус Христос, избавителот наш, и знаменитото негово вознесение на небесата кај Отецот негов, блажените апостоли, кои го изодеа^{132v} патот и ја задржаа верата, со добра исповед ги примија венците на победата и наградите, зашто со силата на чесниот крст го победија беззаконието. Но, луѓето сеедно му се даваа на идолопоклонството, а праведниците на Бога страдаа. Јас, пак, Теотим,⁶ браќа мои, бев повикан од Господа, кој од длабините на незнанието ме крена до сознанието на вистината, така што да дојдам и да се покрстам во благоразумието и мудроста Господова, се нафатив на

² Vinogradov 2016, 7.

³ Kälviäinen 2018, 1.

⁴ Clayton & Magennis 2006, 6.

⁵ Grogan 2019, 398-400.

⁶ Присуството на очевидци во житијните текстови е вообичаена практика која попрво има за цел да го персонализира текстот, и што е позначајно – да му даде аура на веродостојност и уверливост (Head 2000, 706), особено кога истиот изобилува со „сензационални“ епизоди (v. McFadden 2005, 473-492).

сите да им ја објавам преславната борба на светата девица Марина, какви чуда Господ направи преку неа, и како ги понижи демоните со силата на чесниот крст. А сега во градот Антиохија во прва Писидија, врзан со љубов кон борбата на светицата, јас, спомнатиот Теотим, при сè што сум беден, дадов малку пари и ги добив белешките од брзописците што посведочија на тие мигови и со своја рака ги оверија писанијата; па сега со сета грижа сè ви соопштувам вам, кои верувате во името на Господ наш Исус Христос.

Света Марина беше една и единствена ќерка на некој човек по име Ајдесиј, инаку пагански свештеник.⁷ Веднаш по раѓањето, тој ја даде на чување петнаесет милји од градот Антиохија. Така таа растеше во куќата на нејзината хранителка. А откако почина мајка ѝ, света Марина доби уште поголема чест при жената што ја чуваше, зашто беше христијанка; а татко ѝ пак ја намрази. Така веројатно почу за неа и небесниот татко и Господ наш Исус Христос. Штом наврши петнаесет години и порасна кај хранителката со приказни за искушенијата на светите маченици, зашто тогаш се лееше многу крв за нашиот Господ Исус Христос, се помоли вака: „Господару човекољубен, добро знаеш колку сме слаби ние луѓето.⁸ Те молам, дај ми крепкост против врагот, за да го победам и згазам и тебе да ти донесам слава⁹ ¹³³¹во вечни векови, амин.“¹⁰ Дотаму беше таа осветлена од Светиот Дух, и сета нејзина размисла беше за Господа.

Тоа беше време на епархот¹¹ Олибриј,¹² кој токму идеше од Азија во градот на Антиохејците за да ги оскрби посветените Богу Христијани

⁷ Топосот на безбожни родители е широко распространет во маченичките извештаи од доцната антика (пр. житијата на св. Анастасија, св. Варвара, св. Савинион и Савина, св. Кипријан и Јустина, св. Пантелејмон) пред сè зашто во повеќето случаи соодветствувал со реалните околности. Во изменета форма може да се проследи и во подоцнежната хагиографија, каде светителот или доаѓа од нехристијанско, односно еврејско, паганско или муслиманско семејство, или од неправославно т.е. еретичко (Pratsch 2005, 68).

⁸ 2Кор. 12:9.

⁹ Лк. 10:19.

¹⁰ Фил. 4:20.

¹¹ Епарх вообичаено се однесува на римската служба префект, и токму таа форма ја среќаваме во латинската верзија на житието. Меѓутоа, во Империјата под префект се подразбирале повеќе различни функции (v. *OCD*⁴, s.v. „praefectus“), меѓу кои најпозната и најважна секако била „префект на претории“. Со оглед на моќта на Олибриј, како и впечатокот дека неговата функција не била територијално дефинирана, токму преторијанската префектура се чини како најверојатна. Па сепак, прет-

што ќе ги најде. И светата дева Марина појде со татковото стадо, заедно со другите девојчиња, во ликот сосем налик на мајката на Јосиф блаженниот.¹³ А грешниот идолопоклоник, епархот Олибриј, се возеше во кочија, и како што ја виде блажената ќерка со преубаво лице, заповеда да ја задржат и рече: „Ако е слободна, ќе си ја задржам за себе како сопруга; а ако е нечија робинка, ќе исплатам колку вреди и ќе си ја земам за милосница,¹⁴ зашто убавината нејзина дише со свежина.“¹⁵ Како што тргнаа да ја фатат луѓето што ги испрати овој, девата Христова зеде да се моли и да вели: „Не напуштај ме, Господе Исусе Христе, и не давај душава моја да згине; не давај да ја згазат, Христе; не давај да ми се изгниси гласот, ниту разборитоста моја да стане кал; овој страшен враг, кој мрази убавина, да не го измести мојот порив; туку, кога ќе ја отворам устава, прати

поставката е проблематична, па и неуверлива, зашто во тој случај би ја очекувале вообичаената форма $\xi. \tau\eta\varsigma \alpha\upsilon\lambda\eta\varsigma$ или $\xi. \pi\rho\alpha\iota\tau\omega\rho\acute{\iota}\omega\nu$. Според тоа, поради недореченоста на изразот, како и фактот што не сме во можност недвосмислено да го датираме страдањето на св. Марина, функцијата на Олибриј останува непозната.

¹² Идентитетот на Олибриј, ако воопшто и станува збор за историска личност, останува отворено прашање, зашто тој не би можел да се идентификува со ниту еден од службениците со ова име што се посведочени во изворите од овој период. Според Head (2000, 796), фактот што неговата позиција во житијата не е јасно дефинирана, упатува на заклучок дека станува збор за локален магистрат. Од друга страна, Ogden [Blacker & Burgess] (2013, 223) претпоставува дека ликот на Олибриј можеби е инспириран од Клодиј Олибриј (*PLRE* i, s.v. Olybrius 3), кој меѓу другото бил и префект на Рим и префект на праетории на Истокот (*ILS* 1271) - претпоставка што ја заснова на сликата што за него ја дава Симах (*Rel.*, 28). Дури и Амијан Марцелин (28.4.1), кој инаку позитивно го оценува неговото управување, признава дека во приватниот живот се оддавал на раскош и телесни наслади. Но, треба да се истакне дека сериозна пречка за ваквото толкување е фактот што независно неговите лични недостатоци, тој сепак бил христијанин и не би можел толку лесно да се поврзе со еден масовен и систематски прогон. Поверојатно, станува збор за типизиран лик на „злобниот управник“ каков што среќаваме во житијата на повеќето маченици. Впрочем, под ова име во хагиографските дела фигурираат уште најмалку двајца управители со титула префект (*BHL* 4596), односно проконзул (*BHL* 7092).

¹³ Рахила, втората жена на Јаков, која ја запознава додека ги пасе овците на својот татко Лаван (*1Мoj.* 29:9).

¹⁴ Доколку св. Марина била робинка, Олибриј не би можел да ја земе за законска жена, зашто римското право не ја признавало валидноста на брак склучен со роб (*Upr. Reg.* 5.5. *cf. Dig.* 30.10.10.5).

¹⁵ Наративот за римски службеник кој се вљубува во маченичка е често присутен во житотописите на девствените светителки *e.g.* св. Агнија (*BHL* 158), св. Текла (*BHL* 8071), св. Варвара (*BHL* 916).

ми мудрост од висините, за да најдам потпора во твојата сила и бестрашно да застанам и да одговорам што и да ме праша тиранинот;¹⁶ оти гледам дека сум како јagne среде волци,¹⁷ како осамено врапче среде поклониците,¹⁸ како риба во рибарска мрежа.¹⁹ Дојди Христe и избави ме.⁴²⁰

Му го дојавија ова војниците на епархот и му рекоа: „Не можеме да ја држиме девојкава, зашто не е од нашата вера; моќен бог проповеда.“ Откако го слушна ова, епархот се вознемири, заповеда да ја запрат кочијата и порача да му ја донесат света Марина. И рече: „Кажми од каков род си?“ Оваа му врати: „Најпрвин сум^{133v} Христијанка, а потоа и слободна.“ Епархот ја праша: „А како ти е името?“ Оваа му одговори: „Марина ми е името.“ Рече епархот понатаму: „На кој бог му се поклонуваш? А Марина му вели: „Му се молам на богот создател на сè, и верувам во Светиот Дух, во едната, иста, вистинита и нескршлива сила.“ Епархот рече: „Значи, ти му се молиш на Галилеецот?“ А Марина му рече: „Да, му се молам, ако сум само достојна, на Господ мој Исус Христос, за да ја избави робинката негова.“ Епархот заповеда да ја задржат дури отиде до градот да им жртвопринесе на идолите. И отиде тој во Антиохија, и ги изврши нечистите обреди, и силно ги восфали владетелите.²¹ Идниот ден, седнат на престолот, пред очите на сиот народ заповеда да ја донесат светата дева. Оваа се појави; а тој, кога положи очи на нејзината убавина, се омалодуши во срцето и ѝ рече: „Боговите нека знаат дека имам сомилост за твојата младост; послушај ме и жртвопринеси им, а јас ти ветувам големо азно; ќе бидеш посреќна од сите твои врснички.“ А Марина рече: „Нека знае Господарот на сите, творецот на сите души, дека не можеш да ме убедиш; ниту ќе ја нарушиш мојата чистота, ниту пак при чиста свест ќе се согласам со тебе. Јас имено му принесувам на големиот и пресвет Бог жртва пофалница и поклонение преку реч,²² и во мир го славам во вечни

¹⁶ Лк. 21:14-15.

¹⁷ Мт. 10:16.

¹⁸ Пс. 101:7-8.

¹⁹ Проп. 9:12

²⁰ Пс. 142:9.

²¹ Оваа попатна информација навидум е важен аргумент во обидот да се датира мачеништвото на св. Марина, зашто множината *basileis* секако веднаш асоцира на Диоклетијан и тетрархијата. За жал, работите не се толку едноставни. Имено и Декиј - вториот главен „кандидат“ во чие време би можело да се датира нејзиното погубување, исто така имал совладетели. Во 250 г. неговите два сина биле прогласени за кајсари, а следната година, Херениј Етруск, постариот од нив, бил издигнат во август.

²² Пс. 106:22.

векови, амин.“ Епархот Олибриј рече: „Ќе дочекаш тешка скрб и страшни мачења; твоите нежни крајници ќе ги пресече железо, а тебе ќе ти пресуди огнот на гневот мој; покори ми се и принеси жртва, а јас ќе ти го возљубам нежното тело и пред сите ќе ти ветам дека ќе станеш починка за мојава душа; ќе те земам за сопруга зашто си лична, и ќе се ослободиш од жарот на мојов гнев.“ А Марина вели: „Не мисли дека можеш да ми наштетиш; ^{134F} не ќе се уплашам од твоите мачења, зашто душава моја се крепи на Господа. Образот телесен ми е од прашина, а духот од Бога.²³ Затоа ти го предавам моево тело, и мачи го, зашто и синот Божји, и зборот негов пратен од семејниот преград татков, не го поштеди сопственото тело што го доби од светата дева Марија, туку го предаде сакајќи да ги спаси сите. Ако Господ Бог не го поштеди сопствениот син, туку го предаде за сите нас, зошто јас да не го предадам моево земно тело на пеколот, за да се избави душата моја?²⁴

Тогаш заповеда Олибриј да ја соблечат, да ја стават на клупа и да ја тепаат со стапови.²⁵ Целатите ја испружија на клупата и почнаа да ја мачат. А светицата воопшто не го чувствуваше мачењето, туку со поглед вперен во небесата велеше: „Во тебе, Господе, се понадевав; не давај да се посрамам за навек;²⁶ не давај да ме прелажат враговите мои, и да те посрамат сите што страдаат.²⁷ Бдеј над мене и смилувај се, и избави ме од безбожниов собор на суетата, да не одненадеж ми ја рани душава; не напуштај ме, Господе Исусе Христе, да не ми се отклони разумот; помогни ми, Господе Исусе Христе, и избави ме, зашто ова го трпам за тебе.“⁴²⁸ Како што го рече ова целатите фатија да ја удираат уште посилено, а проповедникот ја убедуваше: „Жртвувај им на боговите.“ Светицата навистина беше мошне нежна: од стаповите кожата ѝ се распука и почна да истекува многу крв, дотаму што насобраните горко заплакаа; некои од нив ѝ велеа: „Каква убавина, ќерко, сотираш со твојава непослушност? Судијата е гневен, и ќе те погуби така што да не остане спомен за тебе на земјава. Срцето нè боли за тебе, зашто гледаме дека си невина.“ А света Марина им врати: „О, вие другари на секоја злина, о вие бесрамници, чиј

²³ Проп. 12:7.

²⁴ Пет. 3:18; Мат. 10:28.

²⁵ Овој метод го споменува Евсебиј (*Hist. eccl.* 8.10.4) како дел од писмото на Филеа во кое се раскажува за смртта на христијанските маченици во Египет за време на Големите прогони.

²⁶ Пс. 24:2; 30:1.

²⁷ Пс. 24:2.

²⁸ Пс. 43:26.

ум^{134v} везден мисли на лошото, зошто мислите така? Ако пропадне нежноста на моето тело, јас верувам во Богот создател на сè, дека многу души преку мене ќе се спасат и ќе се воскреснат до Богот мој; а овие ниту ќе ги прифатам, ниту ќе им жртвувам.“ Тогаш се сврте кон епархот и му рече: „Прави што сакаш, сè што ќе ги наслади очите твои и на татко ти Сатаната. Јас го имам Исус Христос кој ми дава сила.“ Епархот го обзеде јарост и заповеда да ја врзат на плоча и да ја дерат со железни ченгели.²⁹ Како што ја обиколија крвниците со ченгелите, света Марина погледна кон небесата и рече: „Ме опкружија моите врагови; против мене се пуштени безбожници што ми посакуваат лошо. Бдеј Господе над мене и смилувај се; дај ми сила и исполни ме со мудроста твоја, и ќе ти се исповеда гласот на твојата робинка Марина. Дај ми ја силата на твојот животода-рен дух, за да можам да застанам спроти мојот непријател ѓаволот кој ми се навртел, и кога ќе го победам ќе ти дојдам пред очи и ќе застанам со оние што ти се од десно;³⁰ и ќе се израмнам со оние што останале неосквернети, зашто си благословен за вечни времиња, амин.“³¹ Додека целатите ѝ ги дераа ребрата, суровиот и бесрамен епарх си го криеше лицето во наметката и ѝ го сврте грбот; сите што стоеја таму се чудеа гледајќи како ѝ го уништуваат телото. Штом службениците завршија со мачењето и се повлекоа, епархот ѝ рече: „Кога, Марина, ќе се сожалиш на себеси? Гледај, и телото ти се упропасти. Попушти и жртвувај; зашто, ако не ми се покориш, ќе те мачиме до смрт.“ На ова, Марина му врати: „О, ти свињо, ти куче без срам, знај дека нема го сожалам телово, туку ќе им го предадам на твоите алатки, за да ја воскреснам душава овенчана во царството небесно.“³²

Веќе стаса седмиот час од денот, па епархот заповеда^{135r} да ја фрлат во зандана. А таа се помоли и си рече во себеси: „Боже, кој строиш неискажлива правда, и од твоето лице треперат сите векови и владенија,³³ ти си татко на сите што постат, ти се молат и ти се покоруваат; погледни ја твојава робинка, зашто сум сама, и ободри ме за да го видам врагот што се бори против мене. Осуди го, Господе, на најдолни темнини, зашто јас никако не го онеправдав; а ти си судија на живите и мртвите;³⁴ та суди така меѓу мене и ѓаволот. Види, Господи, дека сум во че-

²⁹ Euseb. *Hist. eccl.* 8.3.1.

³⁰ *Mt.* 25:34.

³¹ *Пс.* 112:2.

³² *Mt.* 7:6.

³³ *Пс.* 32:8.

³⁴ *Дел.* 10:42.

мер и страдание, и стенкам од болка; не напуштај ме, Господи, и не си оди од мене,³⁵ зашто телово мое и душава за твоето име ги предадов. Не давај сега да згинам; не давај да се извалкаат телото и духот мој, зашто ти си Господ Бог што ме чува, благословен за вечни векови, амин.“

[Теотим беше тој што низ прозорецот ѝ подаваше само леб и вода.]

Откако заврши со молитвата, таму удри голем потрес³⁶ и се затресе занданата. Од еднаш од аголот излезе голем и ужасен змеј со шарена кожа,³⁷ а крзно и грива налик на злато;³⁸ забите му светеа како молњи,³⁹ а очите му беа како крупни бисери;⁴⁰ од ноздрите му излегуваа пламени јазици и густ чад;⁴¹ јазикот му беше како крв; околу грлото му се виткаа змии,⁴² а очните капаци му сјаеја како суво сребро. Застана змејот среде

³⁵ Пс. 37:21.

³⁶ *Quaest. Barth.* 4.12.

³⁷ Шарената кожа, како карактеристика на монструозните змејови или влекачи, е посведочена уште кај класичните автори. *e.g.* Eur., *IT.* 1244-1245; Nonnus, *Dion.* 4.358; Pind., *Pyth.* 4.444; Soph., *Trach.* 11-12; 834 (Boulhol 1994, 263).

³⁸ *cf.* Phot., *Bibl. cod.* 190; Ov., *Met.* 3.32; Ap. Rhod., *Argon.* 1.221; Verg., *Aen.* 87.

³⁹ Забите кои личат на молњи се среќаваат и во подоцнежната англиска хагиографија, при описот на змејот од Џерси (BHL 5139).

⁴⁰ *Cf.* св. Силвестер (*PL* 51). Западноевропскиот пандан на св. Марина е св. Маргарита, чие име, според вулгарното етимологизирање е изведено од поимот за бисер (*margarita*). Па така, во латинската верзија на Момбритиј (BHL 5303), очите на змејот не светат како бисери туку како на самата маченичка (*oculi eius velut Margaritae splendebant*).

⁴¹ Како што истакнува Ogden (2021, 175) потеклото на огнените змејови веројатно е имажинативна екстраполација на фактот дека отровот од нивната предлошка – змијата, предизвикува чувство на печење. Драконтите и другите суштества кои блујат оган им биле добро познати на класичните автори (Apollod., *Bibl.* 2.3.1; Ap. Rhod., *Argon.* 3.230-231; Hes., *Theog.* 319, 324, 828, 845; Hom., *Il.* 6.182; Pind., *Pyth.* 1.25, *Ol.* 13.90; Sil., *Pun.* 6.220; Stat., *Theb.* 5.521), а огненоста, се чини, е карактеристична и за одредена категорија на демони (Pal., *Hist. Laus.* 17.12. *cf.* 2En. 29:3). Сепак, како алузија за прецизното потекло на овој дел од портретот на Руф, константинополскиот патријарх Методиј (*Schol. Meth.* I) го наведува моделот кој се среќава во книгата на Јов (41:10-13); ова не треба да изненадува, имајќи предвид дека црковните отци (August., *En. Ps.* 104.36-38; Origen, *C. Cels.* 6.25), а и самите преведувачи на Септуагингата (Јов 40:25; Пс. 73:13-14; 103:25-26 и поелаборираниот израз δράκοντα ὄφιν σχολίων во Ис. 27:1), Левијатан го замислувале како δράκων, што според Boulhol (1994, 264-265) допринело тој да се најде во голем број хагиографски списи пр. св. Максим (BHL 5853), св. Сензиј (BHL 7581), св. Филип (BHG 1524), св. Матеј (BHG 1224), св. Симеон Стилит (BHO 1121), св. Мавр Сириски (BHL 5791).

⁴² *cf.* Hes., *Theog.* 824-825; Aesch., *Cho.* 1048; Verg., *Aen.* 6.419; Ov., *Met.* 10.22.21-22; Sen., *HF.* 786.

занданата и фати да крешти и да шишти;⁴³ трчаше околу Марина со исукана ромфеја, а како што шиштеше, ја наполни занданата со страшна смрдеа.⁴⁴ Светата дева се скамени од страв, ѝ зачкртаа коските и ѝ се смени ликот; поради стравот заборава што помолила – а Господ, токму како што му побара, ѝ го покажа врагот и соперникот на сите луѓе. Паѓајќи на колена, почна да се моли:⁴⁵ „Боже невидлив, од чија појава мориња и ^{135v} длабини се сушат, ти му одреди меѓа на Адот; ти ја разреши врската на земјата, за да не се тресе и измести;⁴⁶ ти ја скроти силата на змејот,⁴⁷ кој мрази сè што е добро; ти го врза Адот и ги ослободи во него заточените. Бдеј сега над мене и помилуј ме⁴⁸ и не давај скрбниот демон да ми наштети; туку нека биде волјата твоја Господи,⁴⁹ за да го победам огнот на овој, кој не знаев каков е.“ Штом го изрече ова, змејот силно се воспали и зашиште кон неа. Светата божја робинка се прекрсти на челото и на целото тело, па низ солзи се помоли: „Изгони го од мене, Господи, овој лукав волк, овој збеснат пес⁵⁰ и неговата смрдеа. Нека дојде при мене сладоста и добрината на твојот Свет Дух.“ На овие зборови змејот се разгоропади; и откако ја придржа, го стави вратот врз тетрагонот, ^{136v} а главата му висеше надолу; нозете, што ја допираа земјата, излегуваа од неговиот врат, од оние змии што ги имаше на него, и челуста му

⁴³ cf. Apolod., *Bibl.* 1.6.3; Dio Chrys., *Or.* 5.13-14; Hes., *Theog.* 835; Nonnus, *Dion.* 4.397; Sen., *HF.* 787; *Oed.* 726-727; Sil., *Pun.* 6.189; Stat., *Theb.* 1.599; Ov., *Met.* 3.38; *Acta Andr.* 19; *Acta Io.* 71.

⁴⁴ Веќе добро воспоставена во класичната култура (e.g. Ov., *Met.* 3.49; 75-76; Hyg., *Fab.* 30.3; Hor., *Carm.* 3.11.20; Sil., *Pun.* 6.148; Stat., *Theb.* 5.527), идејата дека змејовите треба да имаат страшен и разорен здив добива дополнително значење во христијанската книжнина (*Acta Phil.* 13.3; *BHL* 7743; *BHL* 8591; Rufinus, *Hist. Monach.* 8.14). Нивната мијазма сега симболично ја претставува онаа на гревот, како опозиција на животворниот мирис на Христос, рајот и добродетелите (*Пс.* 44:8; *2Кор.* 2:15-16), кој им се соопштува на мачениците (Boulhol 1994, 266; Ogden 2021, 169-175).

⁴⁵ Мотивот на подготвителна молитва е универзален и сам по себе подлежи на мали варијации во деталите. e.g. св. Филип (*BHG* 1516), св. Иларион (*BHL* 3879), св. Амон (*PL* XXI 407-8), св. Симеон Стилит (*BHO* 1121), св. Викторија (*BHL* 8591), св. Атеноген (*BHG* 197), св. Сензиј (*BHL* 7581), св. Мавр (*BHL* 5791), св. Параскева (*BHG* 1420).

⁴⁶ *Изреки* 8:29; *Пс.* 103:5.

⁴⁷ *Ис.* 27:1; *Пс.* 73:13-14.

⁴⁸ *Пс.* 85:16.

⁴⁹ *Мт.* 6:10, 26:42; *Лк.* 11:2.

⁵⁰ Согласно мачеништвото содржано во *Menologii Anonymi Byzantini* (Latysev 1911, 182), по првичната молитва за избавување од демонот, полиморфниот змеј, кој тука е наречен „збеснат пес“, и телесно се преобразува во μέλας κύων (cf. св. Трифун (*BHG* 1856), Philostr., *VA.* 4.10). За кучето во христијанството v. Bustrický 2015, 286-308.

беше разјапена; ја повлече кон себе светата девица, ја положи устата на нејзиното грло, а јазикот го положи под нејзините петици, па така, како да е кошута, ја крена и ја проголта.⁵¹ Но девата со рацете го исцрта знакот на светиот Христос,⁵² кој се втурна пред неа и му ја истури утробата на змејот.⁵³ Змејот падна од тетрагонот со гласен тропот, се раскина на половина и згина. Светата дева излезе од неговиот стомак без да ѝ се случи ништо; се сврти кон него и му рече: „Вистина – што бараше, си најде.“

Змејот остана да лежи фрлен на подот.⁵⁴ И повторно, од другиот крај на занданата одненадеж до нејзините колена долета друг голем⁵⁵ де-

⁵¹ Едно можно потекло на оваа епизода е старозаветната приказна за пророкот Јона (*Јон.* 2:1-11), евоцирана во митовите за Јасон (*v. Hamel* 1995, 341-361; *Ogden* 2021, 194), Херакле (*Lucorh., Alex.* 31-37 цитиран од страна на Кирил Александриски во контекст на јоновото проголтавање; *Hill* 2008, 160-161) и Менестрат (*Paus.* 9.26.7-8). Ваквата одлика на змејот може да се сфати и како реминисценција на начинот на кој змиите го голтаат својот плен (*Plin. HN.* 8.14). Друга алтернатива е приказот што го среќаваме во *Првото соборно послание на св. ап. Петар* кој ѓаволот, „старата змија“ (*Отк.* 12:9) го споредува со „лав што рика и бара некого да проголта“ (*1Пет.* 5:8).

⁵² Покрај молитвата, друга клучна алатка за совладување на хагиографскиот змеј е крстиот знак, вообичаено изобразен во воздух (*signum crucis*), иако повремено се користеле и физички распетија. *e.g.* св. Филип (*BHG* 1516), св. Донат Епирски (*Hist. Eccles.* 7.26), св. Маркијан (*Hist. monach. Syr.* 3.7), св. Јулијан (*BHG* 969), св. Голиндух (*BHG* 700). Подетално: *Ogden* 2021, 192-197.

⁵³ Преполовувањето го евоцира совладувањето на Вавилонскиот змеј од страна на Даниел (*Дан.* 14:27), но исто така и добро етаблираната класична традиција за Марси, народот од Марувинум, кој распрснувал змии (*Docs., Ecl.* 8.70-71; *Ног., Epod.* 17.29; *Ов., Met.* 7.203; *Medic.* 39; *v. Ogden* 2013, 213-214; 2021, 215-217). При својата борба, ваквиот метод го примениле св. ап. Тома (*Act. Thom.* 3.33), св. Амон (*PL* xxi, 387-460), св. Симеон Стилиит (*BHO* 1121), св. Атеноген (*BHG* 197), св. Параскева (*BHG* 1420).

⁵⁴ Учеството на жените во драконтомахијата го следиме уште преку хегитските (*Beckman* 1982, 11-25) и класичните извори (*Ogden* 2013, 33, 128, 195-198). Во хагиографската традиција, мотивот го среќаваме од почетокот на III век кога св. Перпетуа (*BHG* 1482) при нејзиното искачување гази врз главата на змејот, потврдувајќи го проштвото направено во *Бутие* 3:15 (*Heffernan* 2012, 179; *cf. Boulhol* 1994, 272). Аналогно, св. Агнеса во визијата на Пруденција го стапнува драконот кој е олицетворение на земните нешта (*Prudent., Perist.* 14.11-17). Кон крајот на IV век св. Салса (*BHL* 7467) го обезглавува бронзениот змеј претставен како картагинско божество, меѓутоа борбата и понатаму останува симболична. Веќе од последните децении на VI век наидуваме на светителки кои се соочуваат со навидум опипливи змејови. Така, св. Викторија (*BHL* 8591) го протерува змејот од Требуланиј со егзорцизам, св. Голиндух (*BHG* 700) го припитомува вавилонскиот змеј преку изобразување на крстен знак со нејзиното тело, св. Параскева (*BHG* 1420р) ги распрснува „змејот и отровните ѕверови и влекачи“ кон кои е фрлена, со моќта на молитвата, св. Елизабета (*BHG* 2121) го уништува цариградскиот змеј со молитва и крстење, но и со плу-

мон. Кога го виде, оваа почна да се моли и рече: „Ќе го фалам името твое и ќе те прославам,⁵⁶ Господи Исусе Христе; ќе ти се радувам, ќе ликувам и ќе те возвишувам, татко на сè, силен Христе создателу; ти [даваш] величие на владенијата, владетелите и на небоени сили, Цару; а јас ќе се радувам и ќе ликувам за твојата милост, благослов и верба, со кои обдари ме, Господе Исусе Христе, гледајќи го моево понижување, и за моќта што ѝ ја даде на робинката твоја Марина против непријателот, фрлајќи го долу од тетрагонот; верата моја ја зголеми, до вишна радост ме крена фрлајќи го злодејот долу, згромувајќи го душманот на луѓето и гонејќи ја неговата смрдеа, Господи, кој го^{135v} осветли воздухот, го фрли под нозе ѓаволот и го посрами нечистиот.“ И гледајќи во небесата рече: „Искварениот е згромен, Господи, и лудоста негова згина; сега крстот мој ќе се извиши и радосно ќе се исправи гулабицата на робинката твоја Марина. Ќе се веселам и ќе се радувам⁵⁷ на твојата сладост, зашто е нескршлива, и надежта и силата на Светиот Дух ќе бидат со мене, и низ Светиот Дух ќе наберам живот вечен. Со силата твоја го згазив злодејот, и те повикувам Христе и те славам – свет, бесмртен, мудар и благ; ти си вишната вера во светиите, ти си темелник,⁵⁸ прибежиште⁵⁹ и небосвод за твоите робови; ти си ми стап и лествица што ме води кон отецот, милостив Господи човекољупче, славен Господи Исусе Христе во вечни векови, амин.“ Откако го рече ова, демонот гракна и се исправи, ја фати за раката и ѝ рече: „Замолчи, Марина. Покажа големи нешта, и доволно ти е. Јас го пратив роднината Руф⁶⁰ во облик на змеј за да те убие; но ти со твоите молитви го

кање, и кон крајот на XII век св. Марта (*BHL* 5545) го скротува Тараскин со прскање света вода, врзувајќи го потоа со својот појас (Ogden 2021, 252-254).

⁵⁵ Ваквиот опис е изненадувачки, зашто останатите верзии зборуваат за црн демон (*e.g.* Paris, BN. lat. 5574, *Cott. Tib.* A iii, *CCCC MS.* 303). Со оглед на тоа што изданието на Usener е проблематично и во голема мера се заснова на ракопис оштетен на повеќе места (Kälviäinen 2019, 120-121), сосема е извесно дека станува збор за текстуална коруптела, односно, наместо μέγας (голем) треба да стои μέλας δαίμων (црн демон).

⁵⁶ Пс. 85:12

⁵⁷ Пс. 9:2.

⁵⁸ Еф. 2:20.

⁵⁹ Пс. 45:1.

⁶⁰ Dresvina (2012, 206-207) смета дека името на змејот не е случајно, туку произлегува од грчкиот глагол ῥοφθεο („голта, проголтава, испива“, *LSJ*⁹ s.v. ῥοφθεω), така што би требало да се доведе во директна врска со самиот чин. И покрај тоа што станува збор за интересна претпоставка, нам не ни се чини многу веројатно зашто се работи за еден од најчестите, ако не и најчест, римски когномен (Shackleton Bailey 1977, 500), присутен и во *Новиот Завет* (Мк. 15:22; Рим. 16:13). Од друга страна, поаѓајќи од неговата латинска форма (rufus – црвен), Ogden (2021, 154) претполага дека Руф

уби него,^{136r} а сакаш и мене да ми пресудиш. Поштеди ме сега, Марина, и немој да ми наштетиш.“ Света Марина се прекрсти преку целото тело, па го грабна демонот за гривата и брадата; овој ја повлече кон неа и почнаа да се кошкаат; дајмонот зајачка: „Леле, многу ме боли брадата“; откако го кажа ова, Марина го повлече кон себеси и му завитка половина брада околу раката; а овој пак зајачка: „Леле, леле.“ Марина го удри со гнилата брада во очите и му го истера десното око.⁶¹ Овој пак зајачка: „Леле, леле.“ А света Марина се сврти и здогледа еден бронзен чекан,⁶² па ја испружи раката, го грабна чеканот и го удри демонот среде челото. Овој падна на земјата. Марина му ја притисна десната нога на грлото⁶³ и зеде да му го удира грбот со бронзениот чекан, велејќи му: „Отстапи од мене, змеју, зашто го имам Господ Бог. Тргни се од мене, безбожен татко на Геена,⁶⁴ зашто крстот Христов во мене почива; јас сум јагне негово и гулабица, а

го одразува змејот од Откровението, кој во *Вулгатата* (12.3) е опишан како *draco magnus rufus*; додека пак според Boulhol (1994, 268), името упатува на способноста на змејот да блуе алев оган. При ваквите реконструкции и претпоставени меѓусебни влијанија, сепак мораме да водиме сметка за големиот јаз што во ова време се создава меѓу Истокот и Западот, зашто византиските читатели веројатно попрво биле запознаени со „δράκων πύρρος μέγας“, одошто „*draco magnus rufus*“.

⁶¹ *Mm.* 5:29.

⁶² Патријархот Методиј не пропуштил прилика да ја размрежи и симболиката на чеканот. Според него, бакарната алатка ја претставува помошта што ја дава беспрекорната Божја благодат против Сатаната и неговите демони (*Schol. Meth.* V).

⁶³ Практиката за газење на поразениот непријател и текстуално и иконографски потекнува од древниот ориентален ритуал, познат како *calcatio colli* (Dresvina 2016, 173). Без подлабоко да навлегуваме во проблематиката на мотивот кој се среќава низ целиот Медитеран, во оваа прилика доволно е да се посочат само некои од поважните дела на оваа тема: Hamblin 2006, *passim*; Ataç 2015, 236, 242 (Стар Исток); Ritner 2008, 119-136 (Египет); Brown 2014, 299-306; Verdier 2016, 35-106 (Псалм 91); Malone 2009, 59-68 (римски монети); за церемонијалното газење на противникот во Византија в. McCormic 1986, *index sub nom.* с. *colli*; старозаветни референци: *1Мoj.* 3:15, *5Мoj.* 33:29, *Ис. Н.* 10:24, *1Цар.* 17:51, *Пс.* 67:21, *Пс.* 91:13, *Мал.* 4:2-3.

⁶⁴ Првично, Долината на Хином (בִּלְהַיִם) се споменува во географски контекст како дел од границата помеѓу племињата на Јуда и Венијамин (*Ис. Н.* 15:8). Подоцна, таму било подигнато идолско светилиште (*Јер.* 7:31) каде преку оган се пренесувале деца во чест на Молоха (*4Цар.* 23:10; *Лет.* 28:3; *Јер.* 7:31). Во *Новиот Завет*, Геена често е проследена со придавката „огнена“ (*Мм.* 18:9; *Мк.* 9:43; 45: 47-48) и упатува на место каде и душата и телото можат да бидат уништени (*Мм.* 10:28). Но, директно идентификување со пеколот среќаваме дури кај св. Иринеј (*Haer.* 5.35.2), ако не и порано (*Justin, Apol.* 19). Подетална дискусија кај Hanson 1878, 43-69.

тој е мој младоженец; јас сум му содругарка на Христа⁶⁵ што ме спаси, што беше распнат и воскресна и со мудроста негова сотвори сè.“ И откако ги изрече светата дева овие зборови, во занданата блесна светлина и насреде се исправи крст кој досегаше до небесата, и гулабица⁶⁶ имаше над крстот; и се осветли градот и целата околина. И прозборе гулабицата: „Здраво да си, Марина, зашто го посрами ѓаволот; здраво да си, Марина, оти го фрли змејот од тетрагонот; здраво да си Марина, зашто го посрами мрскиот; здраво да си Марино, зашто со молитвата твоја заслужи мирижливо масло, зашто ти е подготвен венецот на победата и ти се отворија портите на рајот; така ќе одиш при Авраама, Исака и Јакова,⁶⁷ оти го уби змејот, а другиов демон ќе го врзеш за вечни векови.“^{136v} Откако го чу овој глас, девата рече: „Слава тебе, Господи Исусе Христе, зашто ѝ се објави на робинката твоја во оваа зандана; затоа те славам, Господи Исусе Христе, кој ме создаде и ме поткрепи во силата твоја. Слава тебе, кој ја постави земјата врз водите;⁶⁸ барам, Господи, да ме познаеш достојна да се искапам во тие води, кои се бања на бесмртноста и незгинато крштеание што останува во вечни векови, амин.“^{137r} Повторно се чу гласот на гулабицата, како ѝ вели на Марина: „Тој што го згази, Марина, држи го, сознај му го срцето, испитај му ја волјата, па ќе го врзеш и така ќе ја добиеш мојата милост. Мир на тебе, Марина, и грижи се за ништо, оти јас сум со тебе.“

Гулабицата одлета кон небесата, а Марина му се обрати на демонот: „Како ти е името, духу нечист?“⁶⁹ А демонот ѝ рече: „Веелзевул⁷⁰ ми е

⁶⁵ Девците се титулирани како *sponsae Christi* најрано во списите на Тертулијан (*De. or.* 22), меѓутоа изворот на оваа литерарна тропа делумно треба да се бара во гностицизмот, што пак се заснова на уште постари концепти (v. Bugge 1975, 59-79).

⁶⁶ Huber & Robertson (2016, 125) посочуваат на можноста дека гулабицата се јавува во функција на гласник помеѓу св. Марина и нејзиниот небесен Младоженец, согласно приказот во *Песна над Песните* (1:14, 2:14, 4:1, 5:2, 5:12 и 6:9), иако во понатамошниот текст добива недвосмислена баптисмална димензија (*Mm.* 3:16, *Mk.* 1:10, *Lk.* 3:22 и *Jn.* 1:32).

⁶⁷ *Mm.* 8:11.

⁶⁸ *Пс.* 135:6.

⁶⁹ Формулата која ја користат и Соломон (*Test. Sal.* 15; cf. *Quaest. Barth.* 4.23; *Act. Thom.* 3.31; *Ath., V. Ant.* 6), и Христос (*Lk.* 8:30; *Mk.* 5:9), имплицира дека идентификацијата на демонот според неговото име е многу значајна во егзорцизмот, а каталогот на злите дела само дополнително придонесува за утврдување на идентитетот, неопходен при понатамошното изгонување (Dresvina 2012, 196).

⁷⁰ Во синоптичката традиција, за природата, односно статусот на Веелзевул среќаваме најмалку три различни толкувања - ἄρχοντι τῶν δαιμονίων (*Mm.* 12:24; *Mk.* 3:22; *Lk.*

името.“ Марина пак му се обрати: „Кој ти е родот?“ А демонот ѝ рече: „Те молам, Марина, света робинко Христова, тргни ја ногата од моево грло и запри да ме удираш со чеканот, а јас сè ќе ти изложам.“ Штом го чу ова, светата дева ја тргна ногата од него. Тогаш демонот ѝ рече: „Поштеди ме, Марина, јagne Христово; многу светци вака сум предизвикал, и никој никогаш не успеа да го убие Руф, мојот роднина, како ти што направи. Никој никогаш не ја ставил ногата на грлово мое: но сега сум поражен од тебе, зашто со бронзениот чекан седум мои стапици скрши и стотина рани ми нанесе на грбов.⁷¹ Ќе ти ја кажам вистината, дека сум роден од тмурен и самрачен воздух,⁷² и дека се викам Сатан. А сега ти, Марина, прави што сакаш. Ѐ се чудам на мудроста што ја има во тебе: сè дури не ти се објави небесната гулабица, беше пеплосана, згината во телото; но, кога ти се јави светлината на крстот небесен, го мени ликот. Како доби нозе од злато? Толку ли наградата ги запечати напорите твои? Ме понижиа зборовите од твојата уста, искреноста на твојот јазик, забите бели како млеко, стегнатите прсти. Како влезе гулабицата во тебе, не можам да кажам; но така ме победи, ми ја разврза силата, со бронзениот чекан ми го скрши челото, ми ја искорна брадата и стапна на мојот грклан. Во тебе се населил Христос, кој е почеток на сè. Во мојов стомак сум проголтал многу страданија на свети; јас сум тој што ги тера на сомнеж^{137v} светите и праведните; јас сум тој што се подбива со секој што копнее по распуштеност; него го дујам дури да му ја разложам утробата, да му ја убијам разборитоста и да го принудам да му ја предаде мудроста на заборабот. За да направам да паднат во грев, ми помагаат и моите бојни

11:5); σατανᾶς (Мк. 3:23); πνεῦμα ἀκάθαρτον (Мк. 3:30). Што се однесува пак до првобитното значење и потеклото на името на демонот, меѓу научниците сè уште се води дискусија (v. Sielontko 2021, 68-77). Поелабориран приказ на неговата генеалогиа и надлежности среќаваме во *Заветот на Соломон*. Таму, Веелзевул е наречен „првиот ангел на првото небо“ кој [сега] ги контролира „сите оние што се врзани во Тартар“, уништува цареви, се здружува со тирани, избраните Божји слуги и свештеници ги возбудува со желба за зли гревови, лоши ереси и беззаконски дела, а луѓето ги поттикнува на завист, убиства, војни и содомија. Прашан кој ангел го осуетува, тој одговара: „од светото и силно име на Семокниот Бог, од Евреите наречен преку низа броеви чиј збир изнесува 644, а помеѓу Грците – Емануел. И ако некој од Римјаните ме заколне со големото име на моќта Елеет, веднаш ќе исчезнам“ (*Test. Sal.* 13-15; 26-31).

⁷¹ Ath., *V. Ant.* 6.

⁷² „Воздушното“ тело на демоните, своето постоење го заснова на грчко-римските култни практики (Arul. *De deo Soc.* 140-142; Pl., *Epin.* 984d-e; cf. Tatian, *Ad Gr.* 15; Origen, *De princ.* 1. praef. 8). v. Proctor 2017, 20-23.

стрели, па така ги победувам најпростите мои непријатели; колесници и бојни спремни добиваат наместо сладост на благомирисниот гнилеж, во нивните срца внушувам пламени јазици, и колку е поголем гревот нивен, исто како што сечилото засекува стока, од таму крвта побргу истекува. Така и праведниците: штом ќе згрешат, им ја вртам мислата и им го вознемирувам срцето, насоне им внушувам желба, па кога се молат на бдеењето им се доближувам до главите, им го призивам она поради кое се извалкале со грев и така внесувам бојазливост во нивното срце. Јас, Веелзевул, сум направил многу светци да заталкаат; а сега ме порази невестата Христова Марина.“

И повторно светата дева му рече: „Кажи ми, песу нечесен и триж проколнат, како и кој те донесе на светов? Кој ти заповеда така да се бориш против светите дела?“ Демонот ѝ рече: „А кажи ми ти мене, Марина, од каде ти е животот, и од каде ти е снагата што сега ти цути, и од каде ти е верата, и како влезе духот твој во тебе и твоето тело, и како повторно те позема? Кажи ми го ова, па јас на сè ќе ти одговорам.“

Марина рече: „Не ми е дадено да ти го објаснам ова, зашто јас сум од Бога; а ти ѓаволе, согласи се брзо со мене пред да те стаса гибелта.“ Тогаш демонот ѝ рече: „Пред ова, и јас бев од светите; но сега не сум таков, туку лошиот избор ме направи да сум демон врзан под твоите нозе.⁷³ Ти го кажувам ова: во нашиот род нема силни и моќни.^{138r} Од тие што нè водат сме разбрале дека Сатана нè владее летајќи од небесата; и дека ис-

⁷³ Ниту во *Стариот*, ниту пак во *Новиот Завет*, не наидуваме на експлицитна тенденција за поистоветување на паднатите ангели со демоните. Се чини дека во *Септуагинтата*, само шест хебрејски зборови кои во изворен контекст на Блискиот Исток се однесуваат на суштества кои предизвикуваат, или самите се, болести (*Пс.* 90:6 cf. *Soph., Trach.* 1023-30; *Hippoc., Morb. sacr.* 15), хибриди од човек и коза (*Ис.* 13:21), апстрактни квалитети како среќа или судбина (*Ис.* 65:11 cf. *Hom., Il.* 8.166; *Hes., Op.* 314; *Aesch., Sept.* 812), и богови на други народи (*5Moј.* 32:17; *Пс.* 95:5; *Пс.* 105:37 cf. *Hom., Il.* 1.222; 6.115; 23.595), се преведени преку δαίμων или δαίμόνιον (v. Angelini 2022, 54-73). Но, ни еден од наведените термини не е 'מַלְאָךְ' ('mal'āk'), односно ἄγγελος (гласник). Во синоптичките евангелија, од друга страна, иако нема директно изедначување на ангелите со демоните, сепак, преку комбинирање на различните референци за падот на Сатаната (*Лк.* 10:18), повикувањето на неговите ангели (*Мат.* 25:41) и приказите за Веелзевул како владетел на демоните (*Мк.* 3:22; *Мт.* 12:24; *Лк.* 11:15; Веелзевул идентификуван со Сатаната: *Мар.* 3:23; *Мт.* 12:26; *Лк.* 11:15), доаѓаат до различните елементи на подоцнежното верување дека Сатаната е принцот на паднатите ангели кои се идентични со демоните. Martin 2010, 657-677; cf. *infra* бел. 82.

тиот тој Сатанаил⁷⁴ зел за жена ќерка на Севса⁷⁵; ...] се роди совршен⁷⁶ демон [...] и дека со неа општи⁷⁷ како да се сопрузи, а таа, наместо да раѓа, полага јајца;⁷⁸ и дека од тие јајца излегуваат лукави демони, кои се праќаат каде и да се повикани; зашто, ако сетиме или чуеме дека некаде има праведно дело, ние доаѓаме и се бориме против него; а демонот не може да ги узнае срцата на луѓето, ниту пак ние, служителите негови.

⁷⁴ Формирано со хебрејскиот теофор -el, како одраз на првичниот ангелски статус, името Сатанаел веројатно најрано е посведочено во апокрифните *Прашања на св. Вартоломеј* (BHG 228). Во текстот се нарекува прв ангел создаден од грст оган (*Quaest. Barth.* 4.25-28), кој по отфрлањето на образот Божји бил лишен од неговиот ранг, што се огледува преку промената на името, односно, отстранувањето на теофоричниот суфикс (Orlov 2011, 165; Kulik 2010, 210; Stoyanov 2021, n. 30). Ваквата традиција е содржана во *Енкомииите* што им се припишуваат на Теодосиј Александриски (*Brit. Mus. MS. Orient.*, 7021 fol. 12^b-14^a) и Јован Хризостом (*Brit. Mus. MS. Orient.*, 7022 fol. 2^b), словенските преводи на раните псевдоепиграфски текстови како *2Ен.* 31.4 и *3Бар.* 4.7; 9:7, но и во хагиографската литература (BHG 313z, BHG 962z).

⁷⁵ Невообичаеното соединување според Boulhol (1994, 281) е хапак на самиот автор што совршено се вклопува во анти-паганската полемика и евхемеристичката егзегеза на раните патристи (*e.g.* Justin, *1Apol.* 41; Tatianus, *Ad Gr.* 8; 29; Tert., *Ad Scap.* 2; Theoph., *Autol.* 1.10; Origen, *C. Cels.* 7.69). Па така, голема е веројатноста дека како инспирација за генерализираниот лик на „севсовата ќерка“ послужила Немеза; најчесто опишана како потомок на Ноќта (Hes., *Theog.* 223; Paus. 7.5.3; Hyg., *Pref.*; Cic., *Nat. D.* 3.17), или Севс (*Hom. Cyp.* frag. 8), во некои традиции „црноликата“ божица (Mesomed., *Hymn. Nemes.*), обљубена од својот татко, снесува јајце од кое излегува Елена (*Hom. Cyp.* frag. 8; Paus. 1.33.7; Apollod., *Bibl.* 3.10.7; Hyg., *Poet. astr.* 2.8.2).

⁷⁶ Τέλειος како култен епитет се однесува на Севс и Хера, заштитници на бракот. Подетално околу изворите и значењето види кај Williamson & Blundell 2005, 15-17.

⁷⁷ Имплицитна алузија за сексуалното општење на Сатаната, овојпат со старозаветна фигура, е евидентирана во *Протоевангелието на Јаков* (13.1) датирано помеѓу 150 и 200 г.н.е., како и во пораната *4Мак.* (18:7-8) од с. 20 - 135 г. н.е. Доктрината особено била распространета во гностичките кругови – на пример кај Сетијците, кои верувале дека Иалтабаот ја запоседнал „сенката“ на Ева и на тој начин таа ги родила Елоим и Јаве, односно Каин и Авел (*NHC II* 23.33—24.13-24). Детална анализа кај Stroumsa 1984, 34-48; Cousland 2020, 134-157.

⁷⁸ Покрај приказната за Немеза, друга традиција на која треба да се обрне внимание е орфичкиот космогониски мит за првородениот хермафродит Фан кој излегува од исконското јајце. Варијанта на шемата која се среќава кај Хиероним и Хеланик (*Dam. Princ.* 123.2) пренел Агенагора (*Pro. Christ.* 18). Овој мит им бил познат на Теофил Антиохиски (*Ad Autol.* 2.7) и Татијан (*Or. ad Graec.* 8.6), а се јавува и во латинскиот превод на Руфин од Аквилеја (*Recogn.* 10.30.4). Во една схолија на Илијадата (*Schol. Hom. Il.* 2.793) е сочувана и верзија на она што се чини орфичка теогонија, според која раѓањето на Тифон се поврзува со двете јајца што ги добила Хера, а биле намачкани со семето на Крон.

Ако дознае дека си го убил синот негов, страшно ќе се расрди на тебе. Велат дека првите архидемони станале во Египет и во Етиопија,⁷⁹ како што е кажано за Јаниј и Јавриј при Исходот Мојсеев.⁸⁰ А пак штом Бесмрт-

⁷⁹ Перцепцијата за црномурестите народи како демони и божества од долниот свет долго му претходи на христијанскиот светоглед (v. Петровић 1940, *passim*). Уште кај Хомер, екстремната оддалеченост на Етиопјаните се чини пресудна за нивното понатамошно прикажување во грчката книжевна имагинација. Расположена покрај Океанот, каде Хиперион се издига или заоѓа (Hom., *Od.* 1.23-24; *Il.* 1.423; 23.206) лиминалноста на Етиопија ја означила оваа „земја на црни луѓе“ како концептуална граница на човештвото; секој обид да се оди понатаму, значело навлегување во сферата на божественото (Hes., *Theog.* 215; 274; 289-94). Ваквиот митски приказ ќе опстои и во подоцнежната, историска и географска литература, и тоа и покрај сместувањето на Етиопјаните во нови рамки и силниот порив кон „припитомување“. Така, иако Херодот го довел во прашање постоењето на Океан (Hdt. 2.23.1; 4.8.2; 4.36.2; cf. Ptol., *Geog.* 7.5.2), тој ги лоцира Етиопјаните „на крајот на земјата“ (Hdt. 3.25.1). За Евсевиј пак, нивната местоположба симболично, и не помалку триумфално, го претставува влезот на Црквата на рабовите од населениот свет (Euseb., *Comm. Ps.* 67.2-4). Што се однесува до Египет, Херодот го сметал за првобитен дом на секоја религија, а неговите жители – за првородни од сите луѓе (Hdt. 2.2; 2.35-92; cf. Diode. Sic. 1.10), за разлика од Евсевиј, кој ги потенцирал како први идолопоклоници.

Проблемот со генезата на етиопските и египетските демони е комплексно прашање кое првично треба да се разгледа во контекст на хтонската димензија која црната боја ја зазема во древниот медитерански дискурс (v. Pastoureau 2008, 30-35; Merino 2018, 9-11; Вугон 2002, 35-38), а индиректно и преку новозаветната перцепција на темнината (*Mt.* 8:12; *Lk.* 1:79; 11:34-35; *Jn.* 3:19; 8:12; *Дела* 26:18; *Кор.* 6:14-15; *Ефес.* 5:8-13; *Кол.* 1:12-14; *Сол.* 5:4-9; *1Јн.* 1:5-7). За упатување на демонска сила, придавката *μέλας* во ранохристијанската литература за прв пат е употребена помеѓу 70 и 135 година во *Посланието на Барнаба* (*Barn.* 4:9). Независно од различните толкувања кои се понудени околу потеклото на ваквиот израз (Rothschild 2019, 223-245; Merino 2018, 1-20), извесно е дека Дидим Слепиот, повикувајќи се на ова дело, тврди дека Етиопјаните се потомци на ѓаволот кој има црна кожа поради „мрачното незнаење и злото што го придружуваат“ (*Zeph.* 2.12). Почнувајќи од III век, црните демони, често проследени со специфични етнички епитети, биле користени од страна на патристичките автори (e.g. Origen, *Comm. Cant.* 2.1; Jer., *Tract. Ps.* 18) како тропи во нивните коментари, беседи и теолошки трактати за да обликуваат разбирање за пороците и гревовите во раната црква (Rothschild 2019, 226; Вугон 2002, 56), а нивната појава станала широко распространета во монашката книжнина која потекнува од Египет од IV и V век, почнувајќи од собраните изреки на пустинските монаси (*Apophthegmata patrum*), преку хагиографијата (*Vita Antonii*) и извештаите за патувања (*Historia Monachorum* и *Historia Lausiaca*), до дискурзивните расправи за подвижничкиот живот (*Conferences* на Јован Касијан). Подетално за етиопизирањето на демоните види кај Brakke 2001, 501-535; Johnson 2006, 165-186; Rothschild 2019, 223-245.

⁸⁰ Имињата на двајцата врачевци кои му се спротивставиле на Мојсеј пред фараонот (*2Moј.* 7:10-12, 7:20-22, 8:5-7) во *Библијата* единствено се споменати од страна на

ниот се извиши на крстот, тогаш овој уште посилно се одрече од налогот, како пред тоа од блажениот живот на ангелите; и како што самиот Господ кажа во светите евангелија, го гледаа Сатана како паѓа од небесата како молња.⁸¹ И друго се кажува кај нас, дека сме потекнале од лукавите жени од старината;⁸² а ние самите не знаеме од каде ни е родот. Патот наш не оди по земја, каде чекорат луѓето, туку сме принудени да одиме

светиот апостол Павле (2Тим. 3:8), кој за наведената информација, според Ориген, се послужил со неканонската книга на Јаниј и Јавриј (Origen, *Comm. Matt.* 23:37 ser. 28; 27:9 ser. 117). Апокрифот очигледно бил во оптек многу порано од III век и е вклучен во индексот на забранети книги (*Dec. Gel.* 5.6). Сепак, познавањето на оваа легенда не било ограничено само на еврејските и христијанските автори (*CD.* 5.17-17; *Men.* 85a; *A. Pil.* 5.1; *Ap. cons.* 8.1; *Cyprian, De unit. eccl.* 16; *Euseb., Praep. evang.* 9.8). Така, Плиниј Постариот (*NH.* 30.2.11) зборува за „уште една друга магија, што произлегува од Мојсеј, Јаниј и Лотапеја“, а сличен навод среќаваме и кај Апулеј (*Apol.* 90). Очигледно станува збор за ликови со значителна фреквенција во античките и средновековните извори (Pietersma 1997, 24-35), така што нецелисходно е да се трага по предлошката која што ја користел хагиографот при конструирањето на неговата демонологија. Па сепак, како потенцијален извор веројатно во предвид треба да се земат приказите од *Заветот на Соломон* и *Прашањата на св. Вартоломеј*, на што упатуваат одредени пасуси од житието (*Paris, BN*, gr. 1470 fol. 135^r 21-36 cf. *Quaest. Barth.* 4.12-14; *Paris, BN*, gr. 1470 fol. 136^r 17-18 cf. *Quaest. Barth.* 4.22; *Paris, BN*, gr. 1470 fol. 137^r 7-9 cf. *Test. Sal.* 15; *Quaest. Barth.* 4.23; *Paris, BN*, gr. 1470 fol. 138^v 1-2 cf. *Quaest. Barth.* 4.60) Имено, од устата на Авезетибу дознаваме дека на овој демон, кој живее во Црвеното Море „се повикаа Јаниј и Јавриј кога се бореа против Мојсеј во Египет“ (*Test. Sal.* 25:3-4). Сатаната пак, во неговата исповед истакнува дека двајцата врачевци се всушност негови браќа, заедно со „Симон Маг, Зароес, Арфаксир“ (*Quaest. Barth.* 4.51.2).

⁸¹ Лк. 10:18.

⁸² Верувањето се заснова на пасус од Битие (1Мoj. 6:1-4), кој значително влијаел на псевдоепиграфските списи 1Еп. 7:8 и Jub. 5:1-2 и на тој начин придонел за обликување на подоцнежната демонологија. Во *Сентуагинтата*, суштествата кои започнале „да влегуваат при ќерките човечки“ се дословен превод на хебрејскиот еквивалент פ'הלא (синови Божји) но, во помал број ракописи стои читањето ἄγγελοι (гласници) што е повеќе толкувачки превод, можеби под влијание на Job 1:6 и 2:1, или поверојатно, традицијата за Енох. Ваквата замена била широко прифатена во еврејските и христијанските кругови. За Филон (*Gig.* 2.6), „синовите божји“ се „ангели“, односно истите битија кои филозофите ги нарекуваат дајмони (δαίμονες). Јустин Маченик (2Apol. 5) од друга страна, наведува дека настанувањето на демоните се должи на „ангелите кои, прекршувајќи ја оваа (од Бога дадена) наредба, се препуштиле во сексуален однос со жените и родиле деца кои се т.н. демони“. Меѓу раните патристи, идејата за телесниот грев на „отпадниците од Бога“ се среќава кај Татијан (*Ad Gr.* 7), Лактаниј (*Div. inst.* 2.15), Комодиан (*Comm.* 3), Климент Александриски (*Strom.* 5.1), Тертулијан (*Idol.* 9) итн. Историјата на наведената егзегеза темелно е разработена кај Doedens 2019, 77-177.

низ воздухот.⁸³ Сега застанав пред тебе; а ти, света Марино, врзи ме, но те преколнувам во име на моќниот и славен престол, не убивај ме, туку да останам врзан за вечни векови. До времето на Соломона нè чуваа во бочви и бевме запечатени со печатот на Сатана. Кога дојдоа Вавилонците, ние запаливме оган во бочвите; тие, кога го видоа, си помислија дека светка некакво азно, па дојдоа и ги отворија бронзените бочви мислејќи дека ќе најдат злато; а ние се ослободивме и избегавме кон небесата.⁸⁴

По ова, светата дева Марино го врза со знакот на крстот, па влечејќи го за брадата го одведе до аголот на занданата и ја означиле земјата; земјата се отвори, а таа го турна и ^{138v} го фрли во гротлото велејќи му: „Оди во длабините на Адот, додека не положиш сметка за душите што ги згина.“

⁸³ Првиот обид за воспоставување хиерархија меѓу божествените суштества, а воедно и локализација на *δαίμονες* помеѓу видливите богови, односно ѕвездите, и човекот, е посведочен во трактатот *За законите* (Ps.-Plato, *Epin.*, 984d–985b; Brisson 2018, 87); но, асимилирањето на платонистичките дајмони со ангелите за кои се говори во *1Мoj.* 6:4 веројатно го прави Филон Александриски (*Gig.* 2.6, 4.16; *Som.* 1.141). Оттука, христијанското размислување, и во светоотечкото време, и во текот на средниот век (Athenagoras, *Leg.* 25; August., *De civ. D.* 8.15, 10.11; *Nat. b.* 33; Prud., *Harm.* 671-676; Tatianus, *Ad Gr.* 15), било во склад со подривно сфаќање за воздухот како живеалиште на дајмоните, сфатени во нивниот новозаветен контекст. в. Martin 2010, 673-675; Reed 2023, 340-375. Одглас на ваквата идеја се среќава и во исповедта на Орниас пред Соломон: „Ние демоните се издигнуваме до основите на небесата, летаеме меѓу ѕвездите и ги слушаме одлуките изречени од Бога, а ги засегаат на душите на луѓето“ (*Test. Sal.* 113); „Сè она што се спроведува на небесата, се прави како и на земјата, зашто властите, господствата и началствата, летаат горе наоколу и се сметаат достоини за влез во небесата. Ние пак демоните, бидејќи немаме упориште од кое би полетале или на кое би одмориле, се истоштуваме и паѓаме како лисје од дрвата. Луѓето што нè набљудуваат мислат дека ѕвезди паѓаат од небото, но тоа не е така царе. Зашто, поради нашата немоќ и бидејќи немаме за што да се фатиме, ние паѓаме како молњи на земјата, ги спалуваме градовите и ги опожаруваме полињата“ (*Test. Sal.* 114).

⁸⁴ Приказната е прототип на мотивот *ATU* 331, а произлегува од легендата за Соломон сочувана во гностичкиот трактат *Сведоштво на вистината* (*NHC IX*, 3.70.9-19). И покрај корумпираната природа на текстот, одглас од традицијата за затворање на демоните се среќава во пасус од сирискиот превод на дванаесеттата книга на Зосим од Панополис (*MS. Mi. C.* 29 fol. 88), кој упатува на постоењето коментари за *Седумте небеса* (Тогијано 2002, 178-183). Многу сличен наратив е содржан во верзијата *MS E XI.3* од *Заветот на Соломон* (со тоа што хидриите се заменети со бронзени *ἀγγεῖα*, а Римјаните со Халдејци), како и во двата христијански егзорцизми, веројатно од IV век (*MS Par. graec.* 2316 fol 316^r), краткиот водич за аџии *Breviarus de Hierosolyma* (8-10) и полемиката на св. Григориј Омиритски (*PGM* 86 642 C).

Земјата го прими во себе.⁸⁵ Светата се сврте, се спушти на колено и се помоли; а кога ја заврши молитвата и рече амин, се стресе земјата.

Изутрината, епархот повика да ја донесат светицата пред него; прислужниците ја зеда од занданата и ја однесоа во преторионот.⁸⁶ Кога ја изведоа пред епархот, таа го запечати целото тело со знакот на Христо-виот крст. Толпа веќе беше излегла за да ја види. Штом ја здогледа, судијата ѝ рече: „Жртвопринеси им на боговите, момиче: на Севс, на Каландион и на големиот Руф.“⁸⁷ А со таква убавина, треба да им станеш и свештеничка.“ А Марина му врати: „А ти, пак, жими спасот на Христијаните, треба да му станеш роб на Господ мој Исус Христос и пријател на светите, а не да почитуваш непостоечки богови.“

На ова епархот заповеда да ја соблечат, да ја обесат на страшниот чекрек и да ја горат со огнот од факелите.⁸⁸ Таа пак, погледнувајќи кон небесата, проговори вака: „Господи Исусе Христе, не напуштај ме и не земај ја од мене твојата милост. Ме испитуваа за тебе и не ми најдоа прекршок;⁸⁹ направи мојава уста да не им ги открие човечките дела. А сега, Господи, дојди преку оган и вода⁹⁰ и упокои ме.“ А судијата ѝ рече: „Послушај ме, Марина, зашто си девојка, и не можеш да ги урнеш кралевите закони и нашите божји храмови.“ Марина му врати: „Кралевата волја

⁸⁵ cf. *Омк.* 20:2-3; *Лук.*, *Philops.* 24; *Act. Thom.* 3:33; *Act. Phil.* 9:132-133.

⁸⁶ До времето на Империјата, поимот преторион имал повеќе значења. Имено, првично го означувал шаторот на заповедникот и неговиот воен совет; и од ова произлегло подоцнежното значење на главниот штаб или резиденцијата на провинцискиот управник, што е и очигледното значење во овој контекст. Покрај тоа, можел да ја означува и резиденцијата на заповедникот во военото утврдување; ан за државните службеници на пат; голема куќа, па дури и царска палата. v. *OCD*⁴, s.v. *praetorium*.

⁸⁷ Зад невообичаените имињата на овие божества всушност се крие антиохиската тријада Севс – Аполон – Херакле, што ја среќаваме во *Страдањата на св. Христофор* (fol. 21^v 14-15).

⁸⁸ И покрај тоа што станува збор за метод на измачување кој е најзастапен во пространите житија (*Paris, BN, gr.* 1470; *Paris, BN, lat.* 5574; *Cott. Tib. A viii*; *Ghent MS* 408), во некои традиции се присутни и одредени варијации во деталите; па така, светителката може да биде соблечена и фрлена во оган (*CCCC MS* 145), обесена за нејзините нозе и горена со оган (*Eth. Synax. hamle* 23), каменувана со врели камења (*CCCC MS* 303) или качена на дрвен коњ околу кој е распален оган (*Troyes, BM*, 1905).

⁸⁹ *Лс.* 63:6.

⁹⁰ Изразот се однесува на дејството на Светиот Дух кој ја дава благодатта на крштевањето, а потекнува од *Евангелието по Матеј* каде св. Јован Крстител ветува дека оној кој доаѓа по него ќе крштева „со Свет Дух и оган“ (*Мт.* 3:11). Подетално v. Grogan 2017, 394-399.

не ја уривам, но не им се покорувам и не им жртвувам на овие; зашто таткото твој Сатана не може да ја поткопа верата во Господ мој Исус Христос, што оваа божја робинка ја носи во себе; таа е запечатена во славата на неговиот венец.“ Тогаш судијата заповеда да кренат еден голем сад и да го наполнат со вода, па да ја фрлат во него врзана, за таму да се удави. Прислужниците ја врзаа и ја фрлија во садот; а светицата се помоли и рече: „Господи Исусе Христе, кој го осветлуваш веков, одврзи ме за да ти принесам жртва пофална.⁹¹ Нека ми донесе, Господи, водава милост и добробит, и наместо да ме удави, нека отвори пат кон вековен спас,⁹² крштење и помазание, за да се слави твојата сила; ти што го населуваш веков, покриј ме со духот твој под светата твоја спрема. Прати ја твојата света гулабица за да ја натопи оваа бања со твојот пресвет, животороден и животодарен дух и да ме благослови. Слечи го од мене стариот човек кој згинал, и облечи нов, што ќе ме возобнови;⁹³ нека стане така, Господи Исусе Христе, во водава да се прочистам низ твоето човекољубие.⁹⁴ Зацврсти ја, Господи, верава моја, просветли ми го умот, отпушти ми ги гревовите и избави ме во славата твоја. А ако нешто ти побарам за синовите човечки,^{139f} ти дај им, зашто си благословен во вечни векови, амин.“

Откако го кажа ова, ја фрлија во бањата со вода, а таа беше полна; и се затресе земјата, и од небесата слезе гулабица⁹⁵ со венец во устата,⁹⁶ и во истиот миг се разврзаа јажињата што ја држеа побожната.⁹⁷ И излезе таа од водата, благодарейќи му на Бога и славејќи го; а гулабицата се пушти кон неа, ја позема и ѝ рече: „Мир со тебе, робинке Божја, насрчи се, оти сега ќе се овенчаш; ги рашири крилјата, ја крена од водата, и столб од светлина се покажа од небесата, и еден крст над него. А Марина заусте да се помоли и рече: „Господ завладеа, во достоинство ме облече.⁹⁸ Ти си моето просветление, Исусе Христе рабине, лох корион алоало; ме прослави, Господи Исусе; ме оправда, Христе, ти што ме покри со твоја-

⁹¹ Пс. 115:7-8.

⁹² Тит 3:5-7.

⁹³ Гал. 3:27; Еф. 4:22-24.

⁹⁴ Пет. 3:21.

⁹⁵ Мат. 3:16; Мк. 1:10; Лк. 3:22.

⁹⁶ Нераспадливиот венец (Пет. 5:4) е симболична претстава на Божјото признание за духовниот триумф во земскиот живот, и награда за оние кои лојално истрајуваат во искушенијата (Јак. 1:12; Отк. 2:10). Согласно паралелата присутна во *Првото послание на св. ап. Павле до Коринтјаните* (9:24-25), може да се интерпретира како адаптација на античките маслинови венци носени од атлетите во знак на победа.

⁹⁷ Пс. 106:14, 115:7; Наум 1:13; Дела 12:7, 16:26.

⁹⁸ Пс. 92:1.

та света спрема. Еве кај ги уништи моите врагови и се смилува на мене, робинката твоја Марина; зашто ти си Бог од Бога единствен и семоќен, благословен за вечни векови, амин.“ А гулабицата ги испружи крилјата над крстот, и светлината ѝ пробиваше под крилјата и го осветлуваше местото. Потоа ѝ проговори на Марина велејќи ѝ: „Ајде сега да се упокоиш во шаторите Христови; блажена си, оти бесмртниот Бог ти подготви венец.“ И откако го чуја гласот, поверуваа мештаните, петнаесет илјади мажи и неброено многу жени, во Господ наш Исус Христос. Епархот заповеда сите да ги погубат со меч; војниците го исполнија тоа што им беше заповедано, и сите овие се упокоија во Исуса Христа. Се вознемири епархот Олибриј, па заповеда да ја обезглават и света Марина. Како што ја водеа надвор од градот, еден од војниците⁹⁹ ја грабна за наметката, ја однесе на местото каде сите оние станаа маченици, па го исука мечот ѝ и рече: „Сведни го вратот и прими го од него царството небесно; и приспхни си на мене,¹⁰⁰ робот твој, кој те повлече за наметката; каде што стоеше ти видов^{139v} ангели неброени, и денес ќе те окружат.“ А маченичката Христова Марина му рече: „Почести ме со трпение, дури им се обратам на мештаните.“ И им се обрати светата дева на сите: „Браќа, пријатели, момчиња во цутот на младоста; од вас барам да му се приклоните на Господа наш Исус Христос, та и вам семоќниот Бог да ви остави спомен на мојата душа; така и јас без страв ќе зачекорам во царството небесно. Ве молам, браќа, да му се помолите на Бога, за да го завршам мојот пат без јад и прекор. Ништожна сум, но се молам за сите вас, Господ да ви даде што барате,¹⁰¹ да ве ободри да се понадевате во идниот век, да ве просветли со светлината негова, да ве упати кон вистинското спознание и да го заврши вашиот пат во радост, така што да не се посрамите, туку да се обрадувате излегувајќи пред него. Го славам владетелот во вечни векови, кој просуди дека ми е местото кај нему достојните и праведните. И сега со песна ќе го восфалам и прославам него,¹⁰² оти е благословен во вечни векови, амин.“⁴¹⁰³

И како што заврши со молитвата, одненадеж се затресе земјата, така што луѓето паднаа на лице и не можеа да го задржат погледот врз

⁹⁹ Редакторот на варијантата обележана како *BHG* 1167 (*Hieros. Patr.* 6) го именува Малх (Kälviäinen 2017, 5), според слугата на еврејскиот првосвештеник Кајафа, кому Симон Петар му го отсекува увото (*Јн.* 18:10-11).

¹⁰⁰ *Лк.* 23:42.

¹⁰¹ *Пс.* 19:4.

¹⁰² *Пс.* 149:1.

¹⁰³ *Пс.* 88:52.

неа; во исто време и војникот падна и дојде на половина пат до смртта. И слезе Господ од небесата во облик на гулабица со блескотен факел и со неброени ангели, и ја засени Марина. Оваа, кога го здогледа Господ кај со голема слава и величие доаѓа по нејзината душа, силно се престаши; а Господ ѝ рече: „Мир со тебе, Марино, што ја предводиш тукашнава војската на мои робови.“ Марина поита да се ничкоса пред Господа, па му рече: „Господи Боже семоќен, те молам да ми ја исполниш молбава: Христе, кој си ни господар, послушај ја робинкава твоја, та преку моево име и тело избави ги сите кои ти се молат, а на мене се повикуваат.“ А Господ ѝ рече: „Затоа дојдов, за да ги послушам тие што преку тебе ме молат; сега побарај од мене што и да сакаш, а јас ќе ти го исполнам барањето пред очите на моите ангели.“ Марина рече: „Сакам и ^{140r} те молам, Господи: бидејќи многумина сакаат да однесат глас за мене во родните места, така што да се расчуе за моето страдание, дај им отпуст од гревовите на сите што ќе го опишат; на секого што ќе крене или изгради куќа за молитва во мое име, во која што пишува за моето искушение, ти прости му ги гревовите. Ако некој од сопствени средства ти донесе светлина во маслиново масло, во мое име, а за твоја слава, ти ослободи го од секаква болка; ако некој во часот на смртта си приспомне на робинката твоја Марина, ти ослободи го од злото. Тој што ќе ме спомне во молитва и ќе помоли за неговите гревови, прости му, Господи, зашто ти знаеш дека сме крв и месо. Ако некој се најде во неприлика, искушение или на судење, па во името на робинкава твоја те помоли тебе, Господи, ти победи ги неговите врагови. Ако некој го опише моето мачеништво со сопствени средства, и ако некој го набави и зачува, нека влезе името негово во книгата на животот. Ако се чита од него, на тоа место нека се постави знак на Доброто и местото ќе биде исчистено од демони. Ако некој е натежнат од гревови, а разбере за моето мачеништво, ослободи го од секаква мака и разреши му ги гревовите; ако некој ја земе в раце мојата книга и ја стави на неговите колена, нека му се простени сите грешки, па така ослободен нека го чести местото каде што се нашол. И уште те молам, Господи, тие што ќе го опишат и тие што ќе го прочитаат или чујат опишаното, од тој ден да се ослободени од гревовите и престапите нивни; да не пристапува таму поривот на демоните, и жетвата нивна и родот да не претрпат никаква штета; и сончевиот жар што излегува од тебе да не им наштети; ако пред тоа нешто претрпеле, откако ќе го чујат напишаното за мене, да се избават; таму да нема ниту чума, ниту помор на стоката. На тој што разбрал за мене, да не му се ^{140v} суди за мал прекршок; туку во срцата на сите овие насели ја вечната бодрост на

Светиот Дух, во вечни векови, амин.“ Вака се помоли, а Господ ѝ се обрати со сладок глас: „Барањата ти ги исполнив и ќе ги исполнам пред Михаил архангелот мој; и во секоја црква ќе поставам ангели да свештенослужат за оние што во твое име ќе ми се помолат, и ќе им простам сè што ми згрешиле. Каде што ќе ти почива телото, таму ќе ја пратам милоста моја; каде што ќе има сведоштва за твоите страданија, ќе пратам ангели што на луѓето ќе им дадат смелост за да го победат ѓаволот. Знај, Марина, дека на твоите барања ставив печат, и дека ќе носат отпуст од гревовите. А за мачеништвото на твојата глава, ќе им наложам на ангелите мои да го прикријат, и подробностите не ќе ги знае никој, освен тој што ќе го опише ова; [...] и така ќе се ослободи од гревовите, и нема да му ги спомнам во деновите на Судот. Блажена биди, Марина, зашто си приспомни на безбожните и на грешните; и не сомневај се, Марина; ќе ги исполнам твоите барања заради твоето страдание и трпение.“¹⁰⁴

Така рече Господ, и во облик на гулабица се качи на небесата. Тогаш блажена Марина му кажа на војникот: „Нека не те фаќа страв; исправи се и исполни што ти е заповедано.“ Овој стана и престашиено ѝ рече: „Нека не биде тоа, господарке, да ти ја земам главата.“ А Марина му рече: „Ако не го направиш тоа, ќе немаш место со мене во царството небесно.“ И така војникот, обземен од страв, ја удри светата дева, па го наврте мечот кон себеси и се струполи од нејзината лева страна.¹⁰⁵ И слезе Господ од небесата, и полета со неговите свети ангели во круг околу останките на светата дева; и слегаа дванаесет ангели до телото,^{141r} ја зеда главата на маченичката и му ја однесоа на Господ; а Господ им климна на облаците, и тие се навалија на планинските височини; и ангелите гласно запеаа. Така се качи Господ на небесата. А дванаесетте ангели ја држеа главата на Марина пред Господа, додека Силите славеа и пееја: „Господи Боже, кој ти е налик во божјите нешта, и кој ти е налик во делата тебе, кој си над сите височини? Тебе те славиме, Господи Исусе, за вечни векови, амин.“ И откако замина Господ навалија демоните и пропаѓаа во маки до останките на светицата, и висеа во воздухот пред очите на сите. А болните се исцелија од нивните болести.

¹⁰⁴ Преку ваквите дијалози, проследени со уверување за небесна милост, вообичаено се воспоставаат голем број конкретни дејствија кои се наградуваат на специфичен начин и притоа придонесуваат за развој на култот (Kälviäinen 2018, 4; Delehay 1922, 146).

¹⁰⁵ Колабирањето на Малх „ad dexteram partem beate Margaritae“, како што стои во *BN. lat.* 5574, е очигледна паралела на приказната за благоразумниот разбојник Дизмас (*Лк.* 23:39-43; *Act. Pil.* 10.2), распнат од десната страна на Христос (Huber, Robertson 2016, 131, 132).

Јас пак, Теотим,¹⁰⁶ ништожниот роб на Господа наш Исус Христос, го завиткав телото на искушената страдалничка и кренав куќа за моли-твa достојна на нејзините страданија. И кога така го воспоставив споменот на светицата, почнаа на драго срце да доаѓаат луѓе за да ѝ го слават името во храмот што ѝ го изградив, и да му благодарат на Господа [со мене како служител, кој сите нејзини желби со сета нивна смисла и суштина им ги пренесе на христијаните], воспоставајќи го споменот нејзин во месец јули, ден седумнаесетти, и славејќи ја со мене [бедниот, ништожен и грешен Евтимиј, кој ги испиша овие редови], во име на Отецот, Синот и Светиот Дух, сега и секогаш и во вечни векови. Амин.

Се изработи, со Бога, Искушението на светата дева Марина во градот Антиохија на Прва Писидија; се напиша од Книгата на маченици, што го напиша свети Методиј¹⁰⁷ со сопствена рака столувајќи во големиот Рим кај свети Петар, и трудољубиво го придружи со белешки за непосветените.

¹⁰⁶ Повторното појавување на Теотим во текстот служи како еден вид структурно затворање на наративот (Huber, Robertson 2016, 132). Меѓутоа, за разлика од првичното самопретставување во уводот, овде тој ја објаснува не само неговата улога во пишувањето на житието, туку и инволвираноста во создавањето и ширењето на култот, оставајќи физички артефакти кои ќе сведочат за нејзиниот спомен (McFadden 2005, 479).

¹⁰⁷ Методиј од Сиракуса, константинополски патријарх (843-847 г.), и еден од најистакнатите иконофили од овој период, кој имал клучна улога при повторното воспоставување на култот кон иконите во 843 г. Коментарите кон житието на св. Марина ги напишал во Рим, каде престојувал во периодот 815-821 г., веројатно како пратеник на соборениот патријарх Никифор I. Истовремено бил и плоден автор, кој зад себе оставил полемики, литургии, хагиографии, поетски канони и хомилии. *v. ODB s.v. „Methodios I“; PBE, s.v. Methodios 1; Zielke 1999, 183-260; Bithos 2001.*

БИБЛИОГРАФИЈА

- Angelini, A., „Δαίμονες and Demons in Hellenistic Judaism: Continuities and Transformations“. In: Patmore, H. M., Lössl, J. (eds.) *Demons in Early Judaism and Christianity Characters and Characteristics*. Brill, Leiden, 2022.
- Ataç, M. A., „Punishment as Crime: The “Sins” of the Just Ruler in the Art of the Ancient Near East“. *Near Eastern Archaeology* 78.4 (2015), 236-243.
- Beckman, G., „The Anatholian Myth of Illuyanka“. *Janes* 14 (1982), 11-25.
- Bithos, G. P., *Methodios I patriarch of Constantinople: churchman, politician and confessor for the faith* (PhD thesis). Durham University, 2001.
- Blacker, J., Burgess, G. S., Ogden, A. V., *Wace: The Hagiographical Works The Conception Nostre Dame and the Lives of St Margaret and St Nicholas*. Brill, Leiden, 2013.
- Boulhol, P., „Hagiographie antique et démonologie. Notes sur quelques Passions grecques (BHG 962z, 964 et 1165-66)“. *Analecta Bollandiana* 112 (1994), 255-303.
- Brakke, D., „Ethiopian Demons: Male Sexuality, the Black-Skinned Other, and the Monastic Self“. *Journal of the History of Sexuality* 10.3/4 (2001), 501-535.
- Brisson, L., „What is a Daimon for Porphyry?“ In: Brisson, L., O'Neill, S., Timotin A. (eds.) *Neoplatonic Demons and Angels*. Brill, Leiden, 2018.
- Brown, W. P., *The Oxford Handbook of the Psalms*. OUP, Oxford, 2014.
- Bugge, J., *Virginitas: an Essay in the History of a Medieval Ideal*. Martinus Nijhoff, The Hague, Netherlands, 1975.
- Byron, G., *Symbolic Blackness and Ethnic Difference in Early Christian Literature*. Routledge, London, 2002.
- Bystrický, P., *Pes v mytológii, náboženstve a folklore*. VEDA, Bratislava, 2015.
- Cielontko, D., „On the Origin of the Archdemon Beelzebul/Beelzebub“. *Biblica* 102.1 (2021), 68-77.
- Cousland, J. R. C., „Adam and Eve: Did Satan Sleep with Eve in the Greek and Latin Lives of Adam and Eve?“ *The Journal of Theological Studies* 71.1 (2020), 134-157.
- Delehay, H., „Les Passions des martyrs d'Égypte“. *Analecta Bollandiana* 40 (1922), 114-154.
- Doedens, J. J. T., *The Sons of God in Genesis 6:1-4*. Brill, Leiden, 2019.
- Dresvina, J., „The significance of the demonic episode in the legend of St. Margaret of Antioch“. *Medium Aevum* 81.2 (2012), 189-209.
- _____, *A Maid with a Dragon: The Cult of St Margaret of Antioch in Medieval England*. OUP, Oxford, 2016.
- Grogan, M. S., „Baptism by Blood, Fire and Water. A Typological Rereading of the Passio S. Margaretae“. *Traditio* 72 (2017), 377-409.
- _____, „Lectio Divina Performed: Monastic Reading Practices Enacted in the Prayers of Saint Margaret of Antioch“. *The American Benedictine review* 70.4 (2019), 392-407.
- Hamblin, W. J., *Warfare in the Ancient Near East to 1600 BC. Holy Warriors at the Dawn of History*. Routledge, London, 2006.
- Hamel, G., „Taking the Argo to Nineveh: Jonah and Jason in a Mediterranean Context“. *Judaism* 44.3 (1995), 341-361.

- Hanson, J. W., *The Bible Hell: The Words Rendered Hell In The Bible, Sheol, Hadees, Tartarus, And Gehenna, Shown To Denote A State Of Temporal Duration*. Office of The New Covenant, Chicago, 1878.
- Head, T., *Medieval Hagiography: An Anthology*. Routledge, London, 2000.
- Heffernan, T. J., *The Passion of Perpetua and Felicity*. OUP, Oxford, 2012.
- Heyes, M. E., *Margaret's Monsters: Women, Identity, and the Life of St. Margaret in Medieval England*. Routledge, London, 2019.
- Hill, R. C., *St. Cyril of Alexandria - Commentary on the Twelve Prophets* t. II. Catholic University Press, Washington, 2008.
- Huber, E. R., Robertson, E. *The Katherine Group: MS Bodley 34; Religious writhing for Women in Medieval England*. Western Michigan University, Kalamazoo, 2016.
- Johnson, A. P., „The Blackness of Ethiopians: Classical Ethnography and Eusebius's Commentary on the Psalms“. *The Harvard Theological Review* 99.2 (2006), 165-186.
- Kälviäinen, N., „Η χειρόγραφη παράδοση του μαρτυρίου τῆς ἁγίας Μαρίνας καὶ τὸ πρόβλημα τῆς σχέσης τῶν παραλλαγῶν BHG 1165-1166 καὶ 1167(c)“. *Paper presented at the 2nd Meeting of Greek Byzantinists in Patra* (13-15.12.2017).
- _____, „Searching for the historical context of the genesis of the Greek premetaphrastic“ Passion of St. Marina of Antioch (BHG 1165-7c)“. *Paper, presented at the University of Reading PhD Colloquium on Late Antiquity* (4-5.5.2018).
- _____, „Not a Few of the Martyr Accounts Have Been Falsified from the Beginning'. Some Preliminary Remarks on the Censorship and Fortunes of the Demonic Episode in the Greek Passion of St. Marina“. In: Lindstedt, I. (ed.) *Translation and Transmission. Collection of articles*. Ugarit-verlag, Münster, 2019, 107-137.
- Kulik, A., *3 Baruch: Greek-Slavonic Apocalypse of Baruch*. De Gruyter, Berlin, 2010.
- Malone, C., „Violence on Roman Imperial Coinage“. *JNAA* 20 (2009), 58-72.
- Martin, D. B., „When Did Angels Become Demons?“ *Journal of Biblical Literature* 129.4 (2010), 657-677.
- McCormick, M., *Eternal Victory: Triumphal Rulership in Late Antiquity, Byzantium and the Early Medieval West (Past and Present Publications)*. CUP, Cambridge, 1987.
- McFadden, B., „The books of life: Theotimus as narrator of identity in the old english lives of St. Margaret“. *English Studies* 86.6 (2005), 473-492.
- Merino, M., „The Black Devil: the adjective μέλας in Septuagint, New Testament, Epistle of Barnabas and the Sheperd of Hermas“. *Collectanea Christiana Orientalia* 15 (2018), 1-20.
- Ogden, D., *Drakon: Dragon Myth and Serpent Cult in the Greek and Roman Worlds*. OUP, Oxford, 2013.
- _____, *The Dragon in the West: From Ancient Myth to Modern Legend*. OUP, Oxford, 2021.
- Orlov, A. A., *Dark Mirrors: Azazel and Satanael in Early Jewish Demonology*. SUNY Press, New York, 2011.
- Pastoureau, M., *Black: The History of a Color*. PUP, Princeton, 2008.
- Pietersma, A., *The Apocryphon of Jannes and Jambres the Magicians*. Brill, Leiden, 1997.
- Pratsch, T., *Der hagiographische Topos*. Gruyter, Berlin (2005).
- Proctor, T. W., *Rulers of the Air: Demonic Bodies and the Making of the Ancient Christian Cosmos* (PhD thesis). Chapel Hill, 2017.
- Reed, A. Y., „When did Daimones become Demons? Revisiting Septuagintal Data for Ancient Jewish Demonology“. *Harvard Theological Review* 116.3 (2023) 340-375.

- Ritner, R. K., *The Mechanics of Ancient Egyptian Magical Practice*. Oriental Institute of the University of Chicago, Chicago, 2008.
- Rothschild, C., „Ethiopianising the Devil: ὁ μέλας in Barnabas 4“. *New Testament Studies* 65 (2019), 223-245.
- Stoyanov, Y., „The Medieval Dualist Nachleben of Early Jewish and Christian Esoteric Traditions: The Role of the Pseudepigrapha“. In: Dorfmann-Lazarev, I. (ed.) *Apocryphal and Esoteric Sources in the Development of Christianity and Judaism. The Eastern Mediterranean, the Near East, and Beyond*. Brill, Leiden, 2021.
- Stroumsa, G. A. G., *Another Seed. Studies in Gnostic Mythology (Nag Hammadi Studies 24)*. Brill, Leiden, 1984.
- Torijano, P. A., *Solomon the Esoteric King: From King to Magus, Development of a Tradition*. Brill, Leiden, 2002.
- Verdier, P., „Dominus Potens in Praelio“. *Wallraf-Richartz-Jahrbuch* 43 (1982), 35-106.
- Vinogradov, A. Yu., *Two Hagiographic Notes: St. Simon – Apostle of Cimmerian Bosphorus?* (High School of Economics Research Paper No. WP BRP 127/HUM/2016). ssrn.com/abstract=2760875 (пристапено на 27.08.2023).
- Williamson, M., Blundell, S., *The Sacred and the Feminine in Ancient Greece*. Routledge, London, 2005.
- Zielke, B., „Methodios I. (843-847)“. In: Lilie, R. J. (ed.) *Die Patriarchen der ikonoklastischen Zeit: Gennanos I. - Methodios I. (715-847)*. Peter Lang GmbH, Frankfurt am Main, 1999.
- Петровић, М. Д., *Божанства и демони црне боје код старих народа* (Док. дис). Београд, 1940.